

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТУРИЗМУ В КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ

У статті досліджується система управління туризмом в Українських Карпатах, аналізується її ефективність і перспективи розвитку. Проведений аналіз динаміки туристичних потоків, показників діяльності засобів розміщення в Українських Карпатах. Визначено рівень зарубіжних та внутрішніх інвестицій в туристичну галузь Українських Карпат.

Ключові слова: Карпатський регіон, управління туризмом, євро регіон

Постановка проблеми у загальному вигляді. Протягом останніх років посилюється інтерес європейської спільноти до соціально-економічних та екологічних проблем розвитку Карпатського регіону. Карпати займають значні частини територій восьми європейських країн, за площею, чисельністю населення та потенціалом можуть порівнюватись із Альпами, значно поступаючи цій гірській країні у рівні соціально-економічного розвитку. Складні історичні обставини та політичні фактори формування сучасної карти Східної Європи, накладені на внутрішньополітичну та економічну ситуацію кожної з країн регіону, зумовили цілу низку різнопланових проблем, які роблять нині Карпати європейською периферією. Все сказане насамперед стосується Української частини гірської системи, яка займає 12,5% площі Карпат і, відповідно, частини територій 4-х адміністративних областей – Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької та Закарпатської.

Необхідно зауважити, що згідно прийнятих в Україні критеріїв, Чернівецька область вже протягом багатьох років є безумовно депресивним регіоном, решта областей явно претендують на цей статус за показниками виробництва промислової та сільськогосподарської продукції у розрахунку на одну особу.

Зважаючи на потужний природний і досить значний історико-культурний туристсько-рекреаційний потенціал, одним з шляхів подолання депресивних явищ в Українських Карпатах сучасні науковці та практики визнають розвиток туризму.

Все це безумовно актуалізує питання оптимізації управлінської діяльності в туристсько-рекреаційній сфері Карпатського регіону України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У дослідженнях українських науковців надзвичайно повно розглядаються інституційні рівні, функції, важелі та механізми регіонального управління. Крім того, численні

наукові роботи присвячені розвитку туризму саме в Українських Карпатах. Однак, серйозних досліджень, спрямованих на вивчення впливу різних державних, громадських і приватних інституцій на процеси формування ринку туристичних послуг Карпат, поки що не проводилось.

Відповідно, автори ставлять за мету дослідження всіх аспектів управління розвитком сфери туризму в Карпатському туристичному регіоні України. Мета зумовлює завдання статті, а саме аналіз сучасного стану розвитку туризму в Українських Карпатах та існуючої системи управління туризмом у досліджуваному регіоні, ролі в ній органів державної й обласної влади, місцевих громад, міжурядових регіональних утворень, громадських організацій та "стейкхолдерів", розробку пропозицій щодо оптимізації системи управління.

Отже, сучасний стан попиту на туристичний продукт Українських Карпат насамперед характеризує динаміка туристичних потоків (рис. 1).

Дані рис. 1 демонструють, що упродовж досліджуваного періоду загальний туристичний потік до Карпатського регіону суттєво зріс, при цьому найкраща динаміка спостерігається в Івано-Франківській області. Решта областей протягом досліджуваного періоду не зуміли ані суттєво збільшити, ані стабілізувати попит на власний туристичний продукт. Такий ривок Івано-Франківщини відбувся за рахунок надзвичайного поживлення внутрішнього туризму (табл. 1). З таблиці видно, що темпи зростання внутрішнього туризму там складають понад 1600%, а потоку екскурсантів – понад 1300%. Дослідження комерційної пропозиції підприємств туристичної інфраструктури Франківщини показує, що в першу чергу область розширила пропозицію по сільському туризму. Також зростання потоку до області безпосередньо пов'язане з розбудовою гірськолижного курорту Буковель.

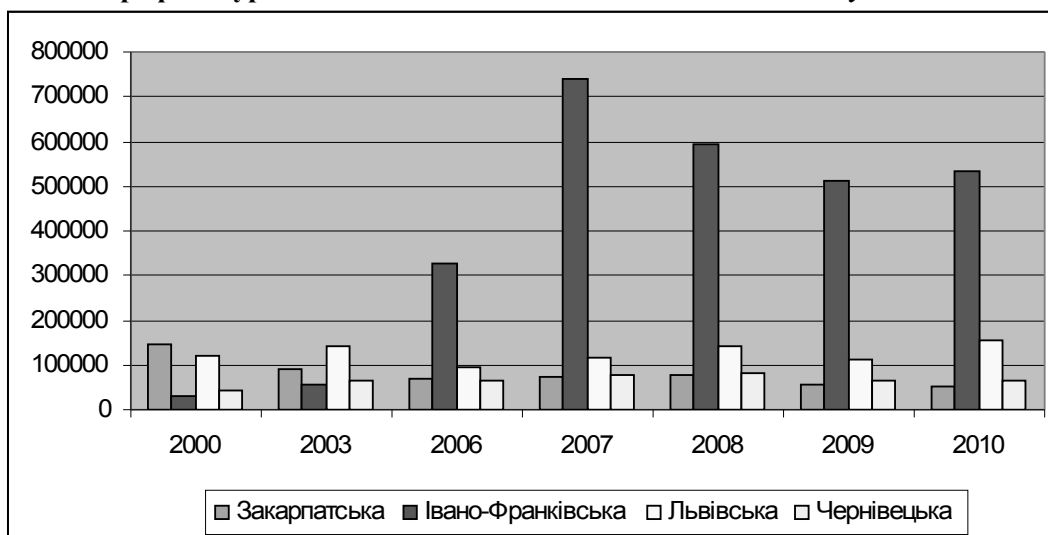


Рис. 1. Динаміка туристичних потоків Українських Карпат у регіональному розрізі (складено авторами за даними обласних управлінь статистики)

Таблиця 1

Динаміка туристичних потоків Українських Карпат (осіб)

Регіон	2000	2003	2006	2007	2008	2009	2010	Темпи росту 2010/2000, %
Загальний туристичний потік								
Закарпатська	144775	91054	69942	72970	76965	56320	52080	-64,0
Івано-Франківська	30194	54099	325198	737953	595031	511397	533330	1766,3
Львівська	118811	142607	93553	117242	143610	109947	153939	129,6
Чернівецька	44168	62377	66627	75758	80987	63112	63976	144,8
Всього	337948	350137	555320	1003923	896593	740776	803325	237,7
Іноземні туристи								
Закарпатська	6411	11339	11726	8985	10735	7761	8425	131,4
Івано-Франківська	3491	4270	8593	989	1739	2222	4528	129,7
Львівська	23759	34591	8427	9478	14062	9306	9894	-58,4
Чернівецька	3834	3986	7801	8017	6729	5828	4082	106,5
Всього	37495	54186	36547	27469	33265	25117	26929	-28,2
Внутрішні туристи								
Закарпатська	41183	65834	48205	52529	53520	39254	32232	-21,7
Івано-Франківська	24883	46816	311535	727891	583573	501040	402960	1619,4
Львівська	66505	81871	44409	49514	52697	41601	41705	-37,3
Чернівецька	27605	40920	40484	41126	41946	37221	36732	133,1
Всього	160176	235441	444633	871060	731736	619116	513629	320,7
Екскурсанти								
Закарпатська	58916	67566	50226	44098	54640	28394	22053	-62,6
Івано-Франківська	48960	94011	31593	517854	567972	521716	646465	1320,4
Львівська	64913	82734	140680	79320	78418	79695	56045	-13,7
Чернівецька	14888	18008	19595	16856	16729	15900	6288	-57,8
Всього	187677	262319	242094	658128	717759	645705	730851	389,4

*Джерело: Складено авторами за даними обласних управлінь статистики

При цьому насторожує той факт, що не зважаючи на позиціонування Буковеля як курорту міжнародного класу, потік іноземців туди суттєво не зростає. Можливо, це пов'язане з близьким розташуванням більш розрекламованих польських курортів, які є реальною альтернативою для європейських туристів, і недостатньою рекламою Буковеля на міжнародному ринку.

Суттєві зміни відбулись і в структурі загального туристичного потоку до Українських Карпат. Так, якщо в 2000 р. частка іноземних туристів у загальній кількості туристів, обслугованих суб'єктами туристичного ринку регіону, складала 11%, а внутрішніх – 47%, то вже в 2008 році частка внутрішнього туризму в туристичному потоці зросла до 82%, а іноземного – впала до 4%.

Динаміка структури туристичних потоків Українських Карпат (%)

Регіон	2000	2003	2006	2007	2008	2009	2010
Загальний туристичний потік							
Закарпатська	42,8	26,0	12,6	7,3	8,6	7,6	6,5
Івано-Франківська	8,9	15,5	58,6	73,5	66,4	79,0	66,4
Львівська	35,2	40,7	16,8	11,7	16,0	14,8	19,2
Чернівецька	13,1	17,8	12,0	7,5	9,0	8,5	8,0
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Іноземні туристи							
Закарпатська	17,1	20,9	32,1	32,7	32,3	30,9	31,3
Івано-Франківська	9,3	7,9	23,5	3,6	5,2	8,8	16,8
Львівська	63,4	63,8	23,1	34,5	42,3	37,1	36,7
Чернівецька	10,2	7,4	21,3	29,2	20,2	23,2	15,2
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Внутрішні туристи							
Закарпатська	25,7	28,0	10,8	6,0	7,3	6,3	6,3
Івано-Франківська	15,5	19,9	70,1	83,6	79,8	80,9	78,5
Львівська	41,5	34,8	10,0	5,7	7,2	6,7	8,1
Чернівецька	17,2	17,4	9,1	4,7	5,7	6,0	7,2
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Екскурсанти							
Закарпатська	31,4	25,8	20,7	6,7	7,6	4,4	3,0
Івано-Франківська	26,1	35,8	13,0	78,7	79,1	80,8	88,5
Львівська	34,6	31,5	58,1	12,1	10,9	12,3	7,7
Чернівецька	7,9	6,9	8,1	2,6	2,3	2,5	0,9
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: Складено авторами за даними обласних управлінь статистики

Тільки Закарпаття та Буковина демонструють певне зростання потоку іноземців, але ретельне вивчення його мотиваційної структури показує, що в основному таке зростання пояснюється активізацією прикордонних обмінів.

При цьому в Українських Карпатах досить активно розбудовується туристична інфраструктура – зростає кількість не стільки великих готелів (як раз цей сектор туризму не відзначився значними темпами розвитку – табл. 3), скільки малих приватних підприємств розміщення з невеликою кількістю місць, а також закладів харчування. Нажаль, у регіоні переважають некатегоризовані готелі. Так, у 2008 році лише 31 готельний заклад Львівщини з 148 отримали "зірочки".

Згідно даних української офіційної статистики, кількість санаторно-курортних закладів різних типів (санаторіїв, пансіонатів з лікуванням, санаторіїв-профілакторіїв, баз відпочинку та дитячих оздоровчих таборів) на території трьох карпатських областей не

змінювалась, тобто цей сектор сфери туризму майже не розвивався. Єдиною областю, де стабільно зростає кількість подібних закладів є Івано-Франківська. Так, наприклад, протягом досліджуваного періоду, кількість санаторіїв та пансіонатів із лікуванням тут зросла на 5 одиниць, а от дитячих оздоровчих таборів – на 513. При цьому одразу кілька карпатських оздоровниць нині освоюють нові джерела мінеральних вод, на які багаті Карпати.

Розглянемо детальніше структуру потоку інвестицій у основний капітал підприємств, що відносяться до інфраструктури туризму. Бачимо, що інвестиції в готельний і ресторанний бізнес регіону є досить мізерними (табл. 4). Інвесторів більше приваблюють спортивні заклади або наближені до них за профілем. Так, основними напрямками інвестування в Івано-Франківській, Чернівецькій і Львівській областях є гірськолижні комплекси, ковзанки, басейни. Напередодні Євро 2012 активізувався потік інвестицій у діяльність наземного транспорту Львівщини.

Таблиця 3

Динаміка показників роботи засобів розміщення Українських Карпат

	2000	2003	2006	2007	2008	2009	2010	Темпи росту 2010/2000, %
Кількість готелів, одиниць								
Закарпатська	36	38	39	45	61	69	67	186,1
Івано-Франківська	34	35	37	34	35	37	38	111,8
Львівська	55	85	110	128	148	155	159	189,1

Чернівецька	18	17	17	27	27	28	31	172,2
Всього	143	175	203	234	271	289	295	206,3
Одноразова місткість засобів розміщення, місць								
Закарпатська	2839	3007	3496	3801	5367	5554	5380	189,0
Івано-Франківська	2305	2315	2444	2899	2804	3774	3846	166,9
Львівська	4893	6685	9438	9780	11081	11364	11910	243,4
Чернівецька	1793	1718	2665	4678	4675	4764	4884	272,4
Всього	11830	13725	18043	21158	23927	25456	26020	219,9
Обслуговано приїжджих, тис. осіб								
Закарпатська	84,2	87,1	121	127	130,7	104,4	101,5	120,5
Івано-Франківська	58,2	65,8	68,4	68,5	66,4	65,4	80,7	138,7
Львівська	164,3	206,2	278,2	303,2	369,9	292,7	353,2	215,0
Чернівецька	52,9	56,8	60,1	64,4	73,7	54,3	50,8	-4,0
Всього	359,6	415,9	527,7	563,1	640,7	516,8	586,2	163,0

Джерело: Складено авторами за даними обласних управлінь статистики

При цьому в Карпатських областях ведеться постійний пошук інвесторів для розбудови туристичної інфраструктури. Так, державними обласними адміністраціями оголошено конкурси на кращий інвестиційний проект по розміщенню туристично-оздоровчих комплексів в районі полонини Боржава, зокрема на

території Міжгірського району (Річківської, Буковецької, Ізківської сільських рад), у межах гір Безіменна, Граб, Магура, включаючи вершини Білий горбок та Медяниця; по будівництву гірськолижних курортів "Плаї" та "Великий верх" Воловецького району Закарпатської області та багато інших.

Таблиця 4

Інвестиції в основний капітал за видами економічної діяльності в 2009 році

Вид діяльності	Івано-Франківська		Львівська		Чернівецька	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Усього	3447	100,0	6707,6	100,0	2602,1	100,0
Діяльність готелів	13,8	0,4	23,1	0,3	2	0,1
Діяльність ресторанів	10,3	0,3	101	1,5	12,4	0,5
Діяльність наземного транспорту	247	7,2	-	0,0	-	0,0
Діяльність у сфері культури, спорту, відпочинку та розваг	289,9	8,4	92,9	1,4	7,6	0,3

Джерело: Складено авторами за даними обласних управлінь статистики

Розглянемо детальніше інституційну складову управління туристсько-рекреаційною сферою Українських Карпат. Отже, на національному рівні державну політику в цьому напрямі реалізує профільне Міністерство інфраструктури, на рівні регіонів – створені спеціальні управління: в Закарпатській області – Головне управління з питань європейської інтеграції, зовнішньоекономічних зв'язків та туризму; в Івано-Франківській області – Головне управління з питань туризму, євроінтеграції, зовнішніх зв'язків та інвестицій, в Львівській і Чернівецькій – управління культури і туризму. В окремих районних, міських і селищних радах функціонують відділи рекреації та туризму. При цьому необхідно зауважити, що вибудована в Україні управлінська вертикаль є практично недієздатною, оскільки фактично суб'єкти індустрії туризму підпорядковуються різним міністерствам і відомствам. Не підпорядковуються Міністерству інфраструктури і названі підрозділи обласних і місцевих органів влади, відповідно, можна відзначити досить слабкий вплив територіального фактору управління.

Рівень залучення громадських організацій у процес регулювання туризмом і курортами в Українських Карпатах на сучасному етапі є досить низьким, що певною мірою і відрізняє його від аналогічних регіонів деяких розвинених у туристичному плані країн світу.

На регіональному рівні підтримкою розвитку та маркетингом Українських Карпат займається громадська організація – Рада з туризму Карпатського регіону, створена в серпні 2001 року Закарпатською, Івано-Франківською, Львівською та Чернівецькою облдержадміністраціями [11]. В 2003 році в Раду з туризму прийнято Тернопільську обласну державну адміністрацію. Основні напрямки діяльності Ради включають координацію зусиль областей з розвитку туристичної галузі, аналіз розвитку туризму та діяльності туристичних підприємств, проведення навчальних семінарів, конференцій, круглих столів; здійснення маркетингу туристичних ресурсів регіону, моніторинг діяльності туристичної індустрії в регіоні, координація діяльності туристичних підприємств з урядовими, недержавними, міжнародними,

донорськими та туристичними організаціями.

Рада з туризму не єдина громадська організація, що опікується розвитком туризму в Українських Карпатах. Досить сильний вплив на ринкові процеси в регіоні, особливо в Івано-Франківській та Закарпатській областях, мають місцеві осередки Спілки сільського туризму й обласні організації, що займаються промоцією активних видів туризму.

Невід'ємною складовою в механізмі управління туризмом на регіональному рівні безумовно є стейкхолдери – власники великого приватного бізнесу, чий комерційні інтереси пов'язані з регіоном. У практиці туризму розвинених країн світу реалізуються різні механізми державно-приватного партнерства в сфері туризму, в межах яких згладжуються основні протиріччя між бізнесовими та громадськими інтересами. В Україні діяльність великих приватних структур є достатньо завуальованою, а їх взаємодія з органами місцевої влади носить виражений корупційний характер, особливо в туристично привабливих місцях. Це призводить до спотворення фірмової структури ринку, ускладнює цінову політику, негативно впливає на природне середовище.

Отже, найбільшими стейкхолдерами в Українських Карпатах, що певною мірою контролюють розвиток переважно гірсько-лижних і бальнеологічних курортів, є фінансово-промислові групи "Приват" та "Контініум", а також бізнесова група "Динамо Київ". Численні туристичні підприємства Львівщини знаходяться під управлінням ФПП "Росан".

У сучасних наукових дослідженнях неодноразово зазначалось, що функціонування будь-якої галузі економіки регламентується через сукупність нормативно-правових, економічних і організаційних регуляторів. Тому розглянемо особливості їх застосування відносно розвитку туризму та курортів в Українських Карпатах.

Отже, на національному рівні функціонування сфери туризму та курортів Українських Карпат регламентують кілька груп чинних нормативних актів – спеціальні нормативні акти, загальні норми, що регулюють господарську діяльність не залежно від галузі; норми окремих галузей; нормативні акти, що регулюють регіональний розвиток. Саме до останньої групи відноситься прийнята в

Україні Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат, мета якої – за забезпечення збереження та відновлення унікальних природних комплексів Карпат, що мають важливе природоохоронне, естетичне, наукове, освітнє, рекреаційне і оздоровче значення, попередження негативних впливів на гірські екосистеми та забезпечення формування скоординованої політики країн Карпатського регіону на шляху до екологічно-збалансованого розвитку. На виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, розроблено новий проект Закону України "Про розвиток гірських територій в Україні". В ньому визначено гірський масив Карпат та закладено принцип сталого розвитку регіону, екологічний підхід і збереження певних традицій давнини. Вирізняється новий проект тим, що проблеми гірських територій вирішуватимуться за загальними напрямками державної політики: розвиток їх інфраструктури, збереження природи, заохочення традиційних ремесел, ошадливих до природи.

У цілому, законодавче та нормативно-правове забезпечення розвитку сфери туризму та курортів дотепер перебуває на початковій стадії та характеризується недієздатністю, неврегульованістю низки питань, пов'язаних із децентралізацією управління, роздержавленням і приватизацією нерентабельних закладів відпочинку і туризму, бюджетним фінансуванням соціальних програм, пільгами і дотаціями на дитяче оздоровлення й відпочинок, неврахуванням специфіки дитячого оздоровлення і туризму в бюджетному, податковому, інвестиційному, фінансово-кредитному законодавстві тощо [1].

Окремим економічним регулятором розвитку туристичної сфери є прямі дотації з державного та регіональних бюджетів. Так, у 2009 р. фінансова підтримка розвитку туризму за рахунок держбюджету склала 2029,7 тис. грн. або 0,15% від суми коштів, виділених Міністерству культури та туризму. Ще 480 тис. грн. (0,03% бюджету Міністерства) було виділено на підтримку створення умов безпеки туристів та розбудову туристичної інфраструктури міжнародних транспортних коридорів та магістралей.

У таблиці 4 представлені дані щодо видатків обласних бюджетів, що мають відношення до туризму.

Структура видатків обласних бюджетів на діяльність, пов'язану з туризмом (2009 р.)

Стаття видатків обласного бюджету	Івано-Франківська		Закарпатська		Львівська		Чернівецька	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Утримання санаторіїв	17151	1,4	9470	0,8	13029	0,2	7959	0,9
Фінансова підтримка театрів та інших аналогічних закладів	17226	1,4	14096	1,1	37422	0,5	13572	1,5
Музеї	7209	0,6	8036	0,6	26112	0,3	4245	0,5
Проведення масових культурних заходів	287,3	0,02	2774	0,2	500	0,0	1621	0,2
Охорона та раціональне використання природних ресурсів	7000	0,5	1835	0,2	10743	0,1	427	0,05
Реставрація, реконструкція, утримання пам'яток архітектури	250	0,02	156	0,01	29892	0,4	300	0,03
Будівництво, реконструкція, ремонт та утримання автомобільних доріг	19340	1,5	20800	1,7	210116	2,6	11000	1,3
Всього видатків	1263946	100	1233676	100	8094853	100	882772	100

Джерело: Складено авторами за даними обласних управлінь статистики

Бачимо, що всі карпатські області виділяють кошти на утримання санаторіїв (це виключно дитячі та туберкульозні санаторії державної форми власності), закладів культури, підтримку в належному стані пам'яток архітектури. Щодо останньої статті видатків, то найбільшою вона є у Львівщини, де зосереджена найбільша кількість подібних пам'яток.

Іноді з обласних бюджетів частково фінансуються і культурні заходи, які завжди притягують туристів. Наприклад, у 2008 році започатковано туристичний фестиваль "Євро Карпати". У 2009 р. 3,3 млн. грн. було витрачено з обласного бюджету Львівської області на проведення масових заходів – фестивалю сучасної музики "Контрасти", фестивалю музичного мистецтва "Віртуози", театрального фестивалю "Золотий лев", Етнофестивалю "Галицькі фестони". І все ж таки обсяги витрат з обласних бюджетів за названими статтями є мізерними порівняно з витратами на заходи охорони довкілля, а особливо – на будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання автомобільних доріг як елементу туристичної інфраструктури регіону. При цьому в абсолютному еквіваленті обсяги цих коштів є явно недостатніми – про це красномовно свідчить стан довкілля і карпатських доріг. Хотілось би зазначити, що всі області роблять певні зусилля і в напрямку популяризації регіону, включаючи фінансування видання туристичних карт, каталогів садиб сільського туризму, презентаційних видань, підтримку тематичних інтернет-порталів, випуск відеофільмів у DVD форматі, організації участі місцевих підприємців у туристичних виставках і ярмарках. Але цех зусиль явно

недостатньо для повноцінного пропагування місцевого туристичного продукту, створення регіонального позитивного іміджу.

Проривом в маркетинговій політиці Українських Карпат стало створення на їх території туристичних інформаційних центрів (ТІЦ). Зараз тут функціонує 12 ТІЦ. Проте, правові засади існування таких установ є досить розмитими. Це може бути підприємство державної, комунальної, приватної форми власності, що утримується за рахунок коштів місцевого бюджету, а також інших джерел і може діяти на госпрозрахунковій основі. Відповідно, українські ТІЦ на сьогодні надають туристам переважно платні послуги, дещо спотворюючи основну ідею існування подібних установ.

Ще одним загальноновизнаним інструментом державного регулювання сфери туризму є створення та реалізація відповідних галузевих і міжгалузевих програмних документів. Отже, заходи щодо розвитку туризму фінансуються за рахунок цільових програм. Так, наприклад, на заходи, передбачені в Програмі розвитку туризму в Львівській області та Програмі розвитку інвестиційної діяльності припадає відповідно 0,03% та 0,06% видатків обласного бюджету. При цьому необхідно зауважити, що типовою і для України в цілому і для досліджуваного регіону є ситуація, за якої подібні програми хронічно недофінансуються. Виключенням є програми, пов'язані з проведенням на території Львівської області змагань у рамках футбольного чемпіонату Євро 2012, фінансування яких достатньо жорстко контролюються державою.

На виконання Указу Президента України "Про Всеукраїнський конкурс проектів та

програм розвитку місцевого самоврядування” від 28 жовтня 2002 р. № 952/2002; Постанови Кабінету Міністрів “Про затвердження Положення про Всеукраїнський конкурс проектів та програм розвитку місцевого самоврядування” від 18 січня 2003 р. № 64 інших розпоряджень Кабінету Міністрів України, в Україні щороку проводяться відповідні конкурси. Серед проектів-переможців, що в різні роки отримували державні гранти, є і проекти туристичного спрямування. Так, у 2007 р. було профінансовано проекти "Реалізація інноваційної моделі розвитку туристичної інфраструктури с. Вікно Заставнівського району Чернівецької області", "Запровадження моделі використання наявних унікальних природних ресурсів та багатой історичної спадщини як інноваційний розвиток громади села Тязів Тисменицького району Івано-Франківської області", "Прутсько-Черемошська рекреаційна зона Івано-Франківської області як пріоритетний чинник розвитку туризму на Покутті”, в 2008 р. – "Розвиток та зміцнення можливостей територіальної громади села Вороновиця Чернівецької області для реалізації потенціалу розвитку туризму шляхом зміцнення інфраструктури та забезпечення належного санітарно-епідеміологічного та екологічного стану території", "Підвищення конкурентоспроможності Чернівців на туристичному ринку України через утвердження його ідентичності та впровадження європейських традицій відпочинку – Різдяного ярмарку", "Трансформація середньовічного оборонного замку у відпочинково-туристичний комплекс багатоцільового призначення" (Івано-Франківська область), а в 2009 р. – "Екскурсійне намисто Івано-Франківщини (розробка та запровадження новітніх форм управління й організації екскурсійної діяльності в Івано-Франківській області), "Відновлення історичної пам'яті задля сталого розвитку на прикладі сільської громади с. Тучапи Снятинського району", "Народні традиції та історико-культурна спадщина с. Тишківці Городенківського району Івано-Франківської області". Необхідно зауважити, що кошти на часткове фінансування таких проектів закладаються до державного бюджету і після його затвердження як цільову субвенцію спрямовують до відповідної місцевої ради. Цікаво, що партнерами подібних проектів часто виступали не тільки представники місцевого бізнесу, але й релігійні організації, що є рідкісним для України проявом

громадсько-приватного партнерства.

В межах існуючих в Україні законодавчо-нормативного та організаційного механізмів регулювання сферою туризму та курортів держава намагається також контролювати і підготовку спеціалістів туристичного профілю через видання ліцензій, причому передумовою для видачі такої ліцензії є наявний попит на фахівців з боку відповідних підприємств області. Цікавою тенденцією для Карпатського регіону стало зростання кількості навчальних закладів, що готують молодших спеціалістів, бакалаврів і магістрів для сфери туризму. Щоправда, якість їх підготовки лишає бажати кращого.

На теперішній час, завдяки дії ринкових механізмів визначились пріоритетні види туризму досліджуваного регіону. Мова йде про сільський; деякі види активного туризму, насамперед, гірськолижний; лікувальний і, останнім часом, діловий туризм.

Отже, пріоритетним напрямом реальної державної підтримки туризму в Українських Карпатах є розвиток сільського туризму. У зв'язку з цим реалізується кілька проектів спільно із різноманітними міжнародними фундаціями та громадськими організаціями. Так, Міжнародна благодійна фундація "Хайфер Прожект Інтернешенел" запровадила проект "Допомога сільським родинам Буковини у розвитку особистих селянських господарств", в межах якого проводяться освітні заходи для власників садіб, зокрема, в 2009 р. проведено 163 семінари щодо організації діяльності сільського туризму, до яких було залучено 3010 осіб. Інший проект, що реалізується у цьому напрямі в рамках програми PHARE CBC 2004 "Румунія-Україна" – "Поцілунок гір". Цей проект із загальним бюджетом 225 тис. євро, на 89% фінансується Міністерством Європейської інтеграції Румунії, а його основною метою проекту є моніторинг агро туристичного та соціально-економічного потенціалу Сторожинецького, Вижницького та Путильського районів Чернівецької області, а також їх облаштування для розвитку сільського туризму. І знову основним акцентом проекту є освітня робота серед сільських голів та власників селянських садіб. Чернівецька обласна адміністрація разом з екологічним об'єднанням "Буквиця" розпочали в 2008 р. реалізацію проекту "Створення передумов для впровадження кластерної моделі розвитку сільського зеленого туризму на Буковині" за

співфінансуванням Німецького Товариства Технічного Співробітництва. Метою проекту є покращення соціально-економічного стану сільських громад через стабільний динамічний розвиток сільського зеленого туризму. На сільський туризм орієнтується і швейцарсько-український проект розвитку лісового господарства "FORZA", в межах якого заплановано розвиток туристичних маршрутів Українськими Карпатами. Активізацію міжнародної співпраці між дрібними підприємцями та підприємствами малого і середнього бізнесу Карпатського регіону мав на меті дворічний міжнародний проект "Карпатський Центр підприємництва, реалізація якого завершилась в квітні 2010 р. в країнах Карпатського Євро-регіону за допомогою ресурсів Фінансового Механізму Європейського Господарського Простору та Норвезького Фінансового Механізму. Інший міжнародний проект "Діалог влади – бізнесу – громади для розвитку туризму Івано-Франківської області" був втілений у життя за підтримки відділу преси, освіти та культури Посольства США в Україні. Його основною метою було створення сприятливого середовища для реформування управління поступом туристичної галузі на місцевому рівні шляхом налагодження конструктивного міжсекторного діалогу в цій сфері. Цікаво, що реалізаторами заходів останніх двох проектів в Україні стали Туристичні інформаційні центри Івано-Франківської області. Буковина увійшла до трійки пілотних регіонів, у яких здійснюється проект "Сприяння економічному розвитку та зайнятості", а Львівщина – завершила реалізацію трирічного проекту "МАТРА – музеї України", фінансованого Міністерством закордонних справ Королівства Нідерландів.

Участь у подібних проектах не тільки стимулює окремі види туризму, а й допомагає вирішенню соціальних і екологічних проблем. Так, Нідерланди профінансували ще один проект в Українських Карпатах – націлений на залучення молоді місцевих громад та волонтерів до вирішення проблеми забруднення Івано-Франківської частини Дністровського каньйону та проведення збору сміття в найбільш забруднених місцях. Проектом передбачено встановлення двох місць зупинок для відпочинку туристів на берегах Дністра, а також виготовлення інформаційних матеріалів про можливості відпочинку на Дністрі. Ще один проект – "Реалізація транскордонного екологічного зв'язку в Українських Карпатах»

фінансується урядом Нідерландів. Проект допоможе Україні у відновленні природних екосистеми; зв'язків (екокоридорів) між національним природним парком "Вижницький" Чернівецької області та національним парком "Ванаторі Нямц", Румунія. А це відповідно, відновлення та збільшення популяцій ведмедів, зубрів, рисі та ін.

Соціальне спрямування має проект "Відкритий туризм: доступність відпочинку на Івано-Франківщині для осіб з особливими потребами", що реалізується за підтримки головного управління з питань туризму, євроінтеграції, зовнішніх зв'язків та інвестицій облдержадміністрації, Фонду Східна Європа та компанії Telenor Group в Україні в рамках спільної програми "Світ без обмежень: вільний доступ для людей з особливими потребами".

Окремим об'єктом управління в Українських Карпатах є гірськолижний туризм. На сьогодні тут функціонує 27 гірськолижних курортів (лише 10 з них є відносно сучасними). Серед досягнень України в цьому напрямі – бурхливий розвиток курортів "Буковель" (Івано-Франківська область) та "Мігове" (Чернівецька область). Обидва курорти були маловідомими ще 6 років тому, а зараз вони виходять на європейський рівень. Нині на Буковині планується розбудова ще одного гірськолижного комплексу на хребті Яровиця, що у Буковинських Карпатах, вартістю 150 млн. доларів. Необхідно зауважити, що розбудова подібних курортів – переважно виключно приватного бізнесу, на шляху якого стоять численні бюрократичні бар'єри, пов'язані з недосконалістю української дозвільної системи. Перешкодою розвитку цього виду туризму є також незадовільний стан транспортних магістралей.

Схожа ситуація склалась також і в сфері лікувального туризму, розвиток якого з одного боку стримується тими ж бюрократичними перепонами, а з іншого, слабо контролюється місцевими органами влади, що призводить до появи численних приватних закладів розміщення, що позиціонуються як лікувальні установи і при цьому не в змозі надавати послуги належної якості. Проблемними питаннями для розвитку Карпатських оздоровниць є також збереження та підтримка експлуатації родовищ мінеральних вод, реконструкція свердловин і мінералопроводів, дорозвідка нових родовищ мінеральних вод та інших природних лікувальних засобів.

Окремим напрямом управління туризмом у

регіоні є спільна робота місцевих органів влади, наукових установ і підприємств над розробкою туристичних маршрутів. Так, територією Львівщини розроблено 12 базових туристичних маршрутів; Закарпаття, крім традиційної десятки маршрутів, останнім часом презентує тури "Закарпатський туристичний винний шлях" та "Гастрономічний туристичний шлях Закарпаття"; Буковина відзначилась у 2009 р. презентацією турів "Чернівці мистецькі", "Біла Криниця – світовий духовний центр старообрядництва", "Дві квітки з каменю", "Мале Буковинське кільце", "Центральними вулицями Чернівців", "Музеями Чернівців", "Переплетіння релігій в Чернівцях", "Монастирі Буковини", "Архітектурні перлини Чернівців"; Закарпаття представило мережу туристичних маршрутів "ПройдиСвіт", міжнародний веломаршрут "Зелений ровер", який проходить по території України, Словаччини, Польщі в межах міжнародного біосферного заповідника (на сьогодні промаркована частину даного веломаршруту, що пролягає територією Національного природного парку "Ужанський"). Взагалі, необхідно зазначити, що розвитку активного туризму в Карпатах приділяється неабиякої уваги – тільки на території Мукачівського району Закарпатської області прокладено та промарковано 7 туристичних пішохідних маршрутів та 1 веломаршрут;

Наслідуючи європейський досвід, Україна ще на початку 90-х років звернула увагу на такий інструмент регіонального розвитку, як єврорегіони. Українські Карпати залучені до діяльності двох єврорегіонів – Карпатського та еко-єврорегіону Верхній Прут. Нині вирішується питання щодо розробки проекту єврорегіону "Сян" (Львівська область України та Підкарпатське воєводство Республіки Польща). Єврорегіони як форма прикордонного співробітництва сприяють не тільки посиленню та поглибленню добросусідських відносин між державами, а й виступають своєрідним інструментом для інтеграції тієї або іншої країни до європейських структур [2]. Це особливо важливо для України в зв'язку з просуванням кордонів Євросоюзу. Єврорегіони можуть розглядатися і як своєрідний полігон для апробації сумісності законодавства різних країн і правових систем.

Єврорегіон "Верхній Прут" – великий регіональний проект екологічно безпечного розвитку прикордонних територій Чернівецької області України, а також прикордонних

територій Румунії та Молдови, який базується на спільних напрацюваннях в галузі охорони навколишнього природного середовища. Серед пріоритетів регіону – питання економіки, інфраструктури і туризму, а також екологічної безпеки, охорони довкілля, сталого розвитку.

Карпатський єврорегіон – ще один з єврорегіонів, у діяльності якого бере участь Україна. Утворений у 1993 році у Дебрецені (Угорщина). До його складу входять прикордонні адміністративні одиниці п'яти держав – Угорщини, Польщі, Румунії, Словаччини, України. Він охоплює територію прощею 132,7 тис. км², з населення 14 млн. чоловік. Карпатський єврорегіон – це транскордонна асоціація прикордонних адміністративних районів країн, що входять до його складу, яка створена з метою координації транскордонного співробітництва. Пріоритетами функціонування Карпатського єврорегіону вважаються: розвиток транспортного зв'язку на його території; вирішення проблем розвитку інфраструктури, туризму; створення сучасної функціональної структури економіки регіону; розширення європейського та атлантичного співробітництва та ін. [2].

Необхідно зауважити, що розбудова єврорегіонів в Україні пов'язана з кількома типовими проблемами. Фахівці вирізняють серед них наступні: 1) суттєва різниця в рівні розвитку держав-учасниць, у темпах і обсягах адміністративних трансформацій; 2) різний рівень транспортної, в тому числі прикордонної інфраструктури; 3) істотні відмінності у митному і податковому законодавстві; 4) відсутність необхідної кількості банків, готових провадити розрахунки і видавати кредити транскордонним господарчим підприємствам.

Висновки. Застосовуючи концепцію життєвого центру можна стверджувати, що Карпатський регіон України знаходиться на стадії переходу від виходу на міжнародний ринок до зростання – про це свідчить характер динаміки двох основних показників: чисельність обслугованих туристів і обсяги інвестицій. Відбувається поступова акумуляція коштів за рахунок обслуговування внутрішніх туристів, що безумовно потягне за собою подальший розвиток інфраструктури. При цьому існує загроза непропорційного розвитку ринку за моделлю, коли попит не встигатиме за пропозицією. За умови збереження існуючої тенденції не вкладання коштів у регіональний маркетинг регіональний тур продукт не користуватиметься попитом у іноземних туристів.

Відповідно, можна стверджувати, що навіть достатньо швидкий розвиток туристичної інфраструктури та поглиблення диференціації туристичних послуг поки що не є достатніми чинниками для посилення зацікавленості з боку іноземних туристів. На сьогодні слабкою ланкою регіону є відсутність маркетингової підтримки його продукту на світовому ринку, відсутність послідовної комунікаційної політики як на рівні всього регіону, так і на рівні

держави.

Для системи управління туризмом, що склалась нині в Українських Карпатах, характерним є формальне і безсистемне використання традиційних для Європейських країн методів і важелів. Діяльність різних інституцій в різних областях є неузгодженою, і навіть спеціально створені задля координації зусиль інституції, на кшталт Карпатського євро регіону, є досить неефективними.

Література:

1. Гаман П. І. Державне регулювання розвитку рекреаційної сфери Карпатського регіону України / П.І.Гаман. – Київ, 2009.
2. Горбовий В. Системні проблеми Карпатського євро регіону та шляхи їх вирішення. Єврорегіони: досвід і перспективи / В.Горбовий, Г.Литвин. – Львів: ІРД НАН України, 2003. –С. 122-130.
3. Звіт з базового дослідження стратегічного пріоритету Закарпатської області "Розвиток туризму та курортно-рекреаційної сфери". – Проект з регіонального врядування та розвитку – Україна. – Ужгород, 2007.
4. Програма розвитку туризму та рекреації в Закарпатській області на 2002-2010.
5. Програма розвитку туризму Івано-Франківської області на 2009-2010.
6. Програма розвитку туризму Львівської області на 2002-2010 рр..
7. Програма розвитку туризму в Чернівецькій області на 2004-2010 рр.
8. Стецюк О. В. Туристичний комплекс Карпатського регіону України: структура та територіальна організація. Автореферат. – Львів, 2006.
9. Стратегія розвитку та маркетингу туризму Івано-Франківської області до 2015 р.
10. Suli-Zakar Istvan. Strategic development programme for the Carpathian euroregion interregional association. – Nyiregyhaza, 2004.
11. www.carpathia.gov.ua
12. www.if.gov.ua
13. www.loda.gov.ua
14. www.oda.cv.ua

Резюме:

Юлия Забалдина, Любомир Коковский. УПРАВЛЕНИЕ РАЗВИТИЕМ ТУРИЗМА В КАРПАТСКОМ РЕГИОНЕ УКРАИНЫ.

В статье исследуется система управления туризмом в Украинских Карпатах, анализируется ее эффективность и перспективы развития. Проведен анализ динамики туристических потоков, показателей деятельности средств размещения в Украинских Карпатах. Определена роль зарубежных и внутренних инвестиций в туристическую сферу Украинских Карпат.

Ключевые слова: Карпатский регион, управления туризмом, єврорегион.

Summary:

Y.B. Zabaldina, L.O. Kokovsky. MANAGEMENT OF THE TOURISM DEVELOPMENT IN THE CARPATHIAN REGION OF UKRAINE.

In this paper the system of tourism management in the Ukrainian Carpathians, analyze its performance and prospects. The analysis of the dynamics of tourism flows, the performance of accommodation facilities in the Ukrainian Carpathians. Defines the role of foreign and domestic investment in the tourism sector of the Ukrainian Carpathians.

Keywords: Carpathian region, tourism management, the Euroregion.

Рецензент: доц. Мариняк Я.О.

Надійшла 21.09.2011р.